

บทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชนบ้านคลองสาม หมู่ที่ 16 ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

สมบัติ วิวัฒน์พัฒนพงศ์^{1*} และ กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง²

Received: 1 August 2021 / Revised: 1 November 2021 / Accepted: 16 November 2021

บทคัดย่อ

การศึกษบทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชนบ้านคลองสาม หมู่ที่ 16 ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนบ้านคลองสาม และศึกษบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนบ้านคลองสาม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนชุมชน กรรมการหมู่บ้านคลองสาม หมู่ที่ 16 ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี จำนวน 27 คน ครู กศน.อำเภอลองหลวง อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ พัฒนาการประจำตำบลคลองสาม จำนวน 3 คน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านคลองสาม เป็นผลมาจากนโยบายของรัฐ ภัยธรรมชาติ และการเมือง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในส่วนของบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชน พบว่า ผู้นำมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ดังนี้ 1. บทบาทในสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 2. บทบาทด้านการบริหารจัดการชุมชน 3. บทบาทด้านการกระตุ้น หรือปลุกเร้าให้สมาชิกในชุมชนสนใจ และกระทำสิ่งที่เป็ประโยชน์กับคนในชุมชน 4. บทบาทในด้านการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมสนับสนุนด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการพัฒนาด้านสังคม เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในหมู่บ้านได้มีอาชีพ มีรายได้ 5. บทบาทด้านการประสานงาน สร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชน ระหว่างผู้นำในอำเภอลองหลวง ผู้นำในจังหวัดปทุมธานี และประสานงานนำเครือข่ายการพัฒนาภายนอกเข้ามาในชุมชน 6. บทบาทการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ให้โอกาสเยาวชนได้เรียนรู้การทำงานพัฒนาชุมชน ปลุกฝังค่านิยมความรับผิดชอบต่อชุมชนและท้องถิ่น

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลงชุมชน, ผู้นำชุมชน, บทบาทของผู้นำ

¹นักศึกษปริญญาโท คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

²รองศาสตราจารย์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

*E-mail: gerrardth@gmail.com

The Role of the Community Leaders in Developing Ban Khlong Sam, Village No. 16, Khlong Sam Subdistrict, Khlong Luang District, Pathum Thani Province

Sombutt Wiwattanapong^{1*} and Kamontip Chamkajang²

Abstract

This study, the Role of the Community Leaders in Developing Ban Khlong Sam, Village No. 16, Khlong Sam Subdistrict, Khlong Luang District, Pathum Thani Province aimed to examine the changes in the Ban Khlong Sam community and to investigate the leadership role in the growth of the Ban Khlong Sam Community. The sample group consisted of 27 community scholars, and the committees of Khlong Sam Village, Village No.16, Khlong Sam Subdistrict, Khlong Luang District, Pathum Thani Province, and a sample group of 3 non-formal education teachers in Khlong Luang District Lecturer, Valaya Alongkorn Rajabhat University Klong Sam Subdistrict Pattanakarn. Qualitative research method was used in this study. It was discovered that the changes of Ban Khlong Sam community were caused by government policies, natural disasters, and politics. The changes were in economic, social, and the community environment. Regarding the leadership roles in community development, it was discovered that the leaders played the following roles: 1. supporting the participation of individuals in the community 2. the function of community management. 3. stimulating or inducing community members' interest and carrying out activities that were beneficial to the community. 4. Changing, promoting, and supporting the improvement of quality of life and social development to have more jobs and sources of income. 5. coordinating and networking between the leaders in Pathum Thani Province, Khlong Luang District and the external development networks into the community. 6. creating new leaders, providing youths with opportunities to learn about the community development, and cultivating values of community and local responsibility.

Keywords: Community change, Community leader, Leadership role

¹Graduate student (Master's Degree), Faculty of Social Administration, Thammasat University

²Associate Professor, Faculty of Social Administration, Thammasat University

*E-mail: gerrardth@gmail.com

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561 - 2580) ระบุในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญที่ให้ความสำคัญกับการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่นมาร่วมขับเคลื่อน โดยการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อส่วนรวม การกระจายอำนาจ และความรับผิดชอบไปสู่กลไกบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของประชากรไทยทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ สามารถพึ่งตนเองและทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้นานที่สุด ดังนั้นชุมชนจะเข้มแข็งได้ตามประเด็นยุทธศาสตร์ชาติ จะต้องมีการจัดการตนเองของชุมชนที่ดี ชุมชนมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และมีผู้นำในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ผู้นำจึงเป็นผู้มีบทบาทอย่างมาก ในการพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชน และศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนบ้านคลองสาม หมู่ที่ 16 ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี จนได้รับรางวัลจากหน่วยงานราชการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมเนื้อหาจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม จากกลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลได้แก่ ประชาชนชุมชน จำนวน 2 คน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 25 และผู้มีส่วนได้เสีย จำนวน 3 คน หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อำเภอลองหลวง สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอลองหลวง และมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านคลองสาม เป็นผลมาจากนโยบายของภาครัฐ ภัยธรรมชาติ และการเมือง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่ แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สอง (พ.ศ. 2510 - 2514) ที่นโยบายของภาครัฐ ส่งเสริมชาวบ้านในพื้นที่เปลี่ยนจากการทำนาปีเป็นการทำนาปรังปลูกข้าวปีละ 2 ครั้ง ทำให้เกิดการใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิต และกำจัดศัตรูพืช ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน ต่อมาสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อปี พ.ศ. 2531-2534 มีนโยบาย "เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า" ทำให้ที่ดินราคาแพง ชาวบ้านจำนวนหนึ่งขายที่นา

เพราะได้ราคาดี มีการเคลื่อนย้ายของประชากรต่างถิ่นเข้ามาในพื้นที่ ต่อมาปี พ.ศ. 2554 เกิดน้ำท่วมใหญ่ หลังน้ำลดชาวบ้านให้ความสำคัญกับการซ่อมแซมที่อยู่อาศัย และเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรใหม่ การมีส่วนร่วมของชุมชนลดลง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2555 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านคลองสาม เกิดขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาขึ้นในหมู่บ้าน การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในหมู่บ้าน ประสานความร่วมมือกับ กศน.อำเภอคลองหลวงส่งเสริมอาชีพให้สมาชิกในหมู่บ้าน ร่วมมือกับสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอคลองหลวง เกิดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กองทุนแม่ของแผ่นดิน การพัฒนาผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เกิดชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี และยังร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ออกแบบเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนภายในอำเภอคลองหลวง เป็นต้น โดยเฉพาะกิจกรรมชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี สามารถพัฒนาความเป็นอยู่ของหมู่บ้านได้อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนารายได้จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยว สมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชนมีส่วนในการรับผลประโยชน์จากกิจกรรม และยังสามารถขยายผลต่อยอดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชน อนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป ด้านบทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชน พบว่า ผู้นำบ้านคลองสามมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ดังนี้ 1. บทบาทในสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เปิดโอกาสให้สมาชิกในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการพัฒนา ทั้งในการแก้ไขปัญหา และป้องกันปัญหา โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจและปฏิบัติตามแผน ผู้นำและกรรมการหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ร่วมติดตามประเมินผล และรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ที่มีผลกระทบกับสมาชิกในหมู่บ้าน หากสมาชิกในหมู่บ้านไม่กล้าแสดงออก พูดไม่เก่ง ผู้นำใช้วิธีการให้สมาชิกในหมู่บ้าน เขียนเป็นกระดาษคำถามหรือเขียนเสนอความต้องการ ฝากให้กรรมการหมู่บ้านถามแทน และนำข้อเสนอของสมาชิกทุกคนรวบรวมนำเสนอที่ประชุมประชาคมเพื่อจัดกลุ่มความต้องการ ลำดับความสำคัญของความต้องการ ทุกข้อเสนอเป็นความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในหมู่บ้าน 2. บทบาทด้านการบริหารจัดการชุมชน การบริหารจัดการคน การมอบหมายงานให้กรรมการหมู่บ้านแต่ละคน ได้ใช้ความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับความถนัดของแต่ละคน การบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม การจัดทำแผนชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชน การวางแผนการทำงาน มีการประชุมของคณะกรรมการหมู่บ้านเตรียมความพร้อมก่อนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน และมีการประเมินผลหลังการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม เพื่อแก้ไขข้อบกพร่อง นำไปปรับปรุงแก้ไขในการดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมในอนาคต 3. บทบาทด้านการกระตุ้น หรือปลุกเร้า ผู้นำบ้านคลองสามกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนสนใจ และกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์กับคนในชุมชน ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชนเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่หมู่บ้านจัดขึ้น ชี้แจงรายละเอียดต่าง ๆ ของกิจกรรมหรือโครงการให้ชาวบ้านรับทราบและเข้าใจแนวทางการดำเนินงานของกิจกรรมหรือโครงการ ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการด้วยการใช้ข้อเท็จจริง 4. บทบาทในด้านการเปลี่ยนแปลง ผู้นำมีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการพัฒนาด้านสังคม เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในหมู่บ้านดีขึ้น ได้มีอาชีพ มีรายได้ ผู้นำบ้านคลองสามนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของชุมชนที่มีลักษณะสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท แต่ยังมีพื้นที่ส่วนใหญ่ทำการเกษตรอยู่ โดยผู้นำบ้าน

คลองสาม นำแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้กับชุมชนในลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป ยึดหยุ่น ใครอยากทำได้ ไม่บังคับใคร ผู้นำและผู้ใหญ่บ้านเริ่มต้นทำให้ดูเป็นตัวอย่างก่อน เช่น ลดการใช้สารเคมีในการทำเกษตร ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อสารเคมี ลดรายจ่าย เมื่อชาวบ้านเห็นประโยชน์ก็ทำตาม จากนั้นร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอคลองหลวง นำชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านคลองสาม เข้ามาในชุมชน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของหมู่บ้านได้อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนารายได้จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด ขยายผลต่อยอดจนเกิดศูนย์เรียนรู้ชุมชน 5. บทบาทด้านการประสานงาน สร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชน ระหว่างผู้นำในอำเภอคลองหลวง และผู้นำในจังหวัดปทุมธานี เช่น เครือข่ายกองทุนแม่ของแผ่นดิน เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน และให้ความร่วมมือในการทำงาน ผู้นำบ้านคลองสามประสานงานสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา ให้เข้ามาส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมอาชีพ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้กับชุมชน ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจในชุมชน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมถึงการประสานความคิด ความร่วมมือ ของคนในหมู่บ้านให้เป็นหนึ่งเดียวกัน 6. บทบาทการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ผู้นำบ้านคลองสามเปิดโอกาสให้เยาวชนในหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการหรือกิจกรรมที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน เยาวชนได้เรียนรู้การทำงานพัฒนาชุมชน ปลูกฝังค่านิยมความรับผิดชอบต่อชุมชนและท้องถิ่น เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และยังเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้าไปใช้พื้นที่โครงการ ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านคลองสาม จำหน่ายอาหาร และเครื่องดื่ม เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ใช้ความรู้ความสามารถด้านเทคโนโลยีเข้ามาช่วยประชาสัมพันธ์โครงการ OTOP นวัตวิถี โดยสร้างเฟสบุ๊ค แฟนเพจ (Facebook Fanpage) มีคนให้ความสนใจเข้ามาติดตามจากทั่วประเทศ

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมี 3 ปัจจัย ได้แก่ นโยบายของภาครัฐ ธรรมชาติ และการเมือง ปัจจัยด้านนโยบายของภาครัฐที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510 - 2514) ภาครัฐมีนโยบายเร่งรัดการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยมีเป้าหมาย ส่งข่าวสารเป็นสินค้าขาออก มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านในพื้นที่เปลี่ยนจากการทำนาปีละ 1 ครั้ง เปลี่ยนมาทำนาปรัง ปลูกข้าวปีละ 2 ครั้ง ทำให้มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิตของข้าวในการทำนา ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และในปี พ.ศ. 2514 ยังเกิดนิคมอุตสาหกรรมนวนครใกล้กับชุมชน ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรม เปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรมอีกด้วย และนโยบายของภาครัฐที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอีกครั้งเกิดขึ้น สมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อปี พ.ศ. 2531-2534 มีนโยบาย "เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า" การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงนั้น ร้อนแรงถึงกว่า 10 เปอร์เซ็นต์ต่อปี ทำให้ที่ดินราคาแพง ชาวบ้านส่วนหนึ่งขายที่ดิน เพราะได้ราคาดี เกิดหมู่บ้านจัดสรร เกิดการเคลื่อนย้ายของประชากร และนโยบายการกระจายอำนาจทำให้เกิดองค์การบริหารส่วนตำบลคลองสามในปี พ.ศ.2538 ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ระบบสาธารณูปโภคของหมู่บ้านได้อย่างชัดเจน ถนนเปลี่ยนจากถนนลูกรังเป็นถนนลาดยาง ทำให้การเดินทางของชาวบ้านได้รับความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น มีไฟฟ้าส่องสว่างสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้าน ปัจจัยธรรมชาติที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน คือ น้ำท่วมใหญ่เมื่อปี พ.ศ.2554 ชุมชนบ้านคลองสามได้รับความเสียหายจากอุทกภัยกันทั่วครัวเรือน ทำให้สมาชิกในชุมชน ต้องมุ่งมั่นในการปรับปรุงซ่อมแซมที่อยู่อาศัย และเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรใหม่หมด ต่างคนต่างอยู่ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนลดน้อยลง ปัจจัยการเมืองที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน คือการเปลี่ยนแปลงของตัวผู้นำหมู่บ้าน นางสาวรุ่งนภา แก้วธรรม (ผู้ใหญ่นก) ได้รับการเลือกตั้ง เมื่อปี พ.ศ.2555 หลังจากนั้นเป็นต้นมา บ้านคลองสามเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาศักยภาพคน และเกิดความเข้มแข็งของชุมชน สมาชิกในชุมชนกลับมามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอีกครั้ง เห็นผลเป็นรูปธรรมได้รับรางวัล และประกาศเกียรติคุณจากหน่วยงานราชการมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับ ศรีพัคตร์ บัณฑิตน้อย, สมหมาย แจ่มกระจ่าง และศรีวรรณ ยอดนิล (2558) ซึ่งพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วิถีชีวิตช่วงการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 6 เปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทกลายเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท อาชีพเกษตรกรรมลดลงเปลี่ยนแปลงเป็นอาชีพรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว มีการย้ายถิ่นและแยกครอบครัวไปที่อื่น สัมพันธภาพของครอบครัวค่อนข้างห่างเหิน สัมพันธภาพของคนในชุมชนต่างคนต่างอยู่ ไม่สนิทสนมกัน ประชาชนมีโอกาสด้านการศึกษา ศูนย์กลางทางการศึกษาเปลี่ยนจากวัดเป็นโรงเรียน ด้านประเพณีและวัฒนธรรมยังคงสืบต่อมา การศึกษาบทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชนบ้านคลองสาม พบว่า ผู้นำมีบทบาทในสนับสนุนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทุกขั้นตอน ทุกรูปแบบ ยืดหยุ่น ปรับได้ตามความเหมาะสมตามสถานการณ์ บทบาทด้านการบริหารจัดการชุมชน การบริหารจัดการคน การมอบหมายงาน การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน บทบาทด้านการกระตุ้น หรือปลุกเร้าให้คนสนใจ และกระทำสิ่งที่เป็ประโยชน์กับคนในชุมชน บทบาทในด้านการเปลี่ยนแปลงเกิดการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในหมู่บ้านได้มีอาชีพ มีรายได้ บทบาทด้านการประสานงาน สร้างเครือข่ายการทำงานพัฒนา นำเครือข่ายการพัฒนาเข้ามาช่วยเหลือชุมชน บทบาทการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ เปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการหรือกิจกรรม เรียนรู้การทำงานพัฒนาชุมชน ปลุกฝังค่านิยมความรับผิดชอบต่อชุมชนและท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ของศิริชัย ไตรสารศรี (2539 : 23) ที่เสนอว่า ผู้นำมีบทบาทหน้าที่สร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้เกิดการกระทำในทางสร้างสรรค์ และยังสอดคล้องกับแนวคิดของชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต (2550) ที่กล่าวว่าผู้นำมีบทบาทในการขจัดความขัดแย้งและการสร้างทีมงาน (Managing conflict and team building) คือ การกระตุ้นและอำนวยความสะดวกในการหาหนทางในการแก้ไขความขัดแย้ง ผลักดันให้มีการสร้างทีมงานและความร่วมมือ และสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันขององค์การและทีมงาน และสอดคล้องกับแนวคิดของ อุมพร กาญจนคลอด ,ธารินี จิริยาปยุตต์เลิศ และสุพัตรา คงขำ (2561) ศึกษาบทบาทผู้นำชุมชนต่อการจัดการภัยพิบัติของตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการประสานงานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการภัยพิบัติของตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาบทบาทผู้นำในการพัฒนาชุมชนบ้านคลองสาม ผู้ศึกษาขอเสนอแนวทางการพัฒนาบทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชนที่จะสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ดังนี้

1. ผู้นำชุมชนต้องสามารถสร้างศรัทธาและความไว้วางใจจากประชาชนในชุมชน เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ส่วนหนึ่งเกิดจากศรัทธาต่อผู้นำ ดังนั้นหากผู้นำมีการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความยุติธรรม เป็นประชาธิปไตย ทำงานด้วยความตั้งใจในการทำงานมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ก็จะสามารถสร้างความไว้วางใจ และศรัทธาในตัวผู้นำ สร้างความเชื่อใจให้แก่สมาชิกในชุมชน ดึงดูดให้สมาชิกในชุมชนสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในเวทีการประชุมประชาคม ทุกคนจะได้รับโอกาส ได้แสดงความคิดเห็น ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างแน่นอน และจะได้มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

2. ผู้นำชุมชนต้องเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งการบริหารจัดการชุมชนสมัยใหม่ต้องมีความรู้และความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนของผู้นำ ดังนั้นการจัดโครงการอบรม สัมมนา และศึกษาดูงาน เพื่อให้ผู้นำได้ฝึกฝนเรียนรู้หลักการทำงาน การบริหารจัดการคน การบริหารทรัพยากรของชุมชน เรียนรู้การใช้เทคนิค หรือกลยุทธ์ การเครื่องมือ การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการจัดการข้อมูลของชุมชน หรือจัดการเอกสาร การชักจูงสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด เพื่อให้การทำงานสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายทันเวลา

3. ผู้นำชุมชนต้องสามารถกระตุ้น/เสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชน ด้วยการทำให้คนในชุมชนสามารถแสดงออก และมีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็น เพื่อการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน/ทำกิจกรรมร่วมกัน ดังนั้นการสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือช่องทางการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชน จึงเป็นบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของผู้นำชุมชน

4. ผู้นำชุมชนต้องสามารถเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง โดยการกล้าตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกรับโครงการหรือกิจกรรมที่มีหน่วยงานภายนอกยื่นโอกาสเข้ามาให้กับชุมชน โดยผู้นำต้องศึกษาข้อมูลให้รอบด้านก่อน หากเห็นว่าเป็นโครงการที่เป็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน ความเป็นไปได้ของโครงการ ผู้นำต้องนำเรื่องเข้าประชุมกรรมการหมู่บ้าน และนำเรื่องเข้าพิจารณาในที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน เพื่อหาฉันทามติจากที่ประชุม บางโครงการหากผู้นำเห็นเป็นประโยชน์กับหมู่บ้านจริง ควรดำเนินการให้ดูเป็นตัวอย่างก่อน

5. ผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้ประสานงานที่ดี เพราะการทำงานปัจจุบันเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายภาคีพันธมิตรต่าง ๆ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาทักษะในด้านการติดต่อสื่อสาร การพูด การฟัง การใช้เทคโนโลยี การพูดในที่ชุมชน ผู้นำต้องได้รับโอกาสในการเข้าร่วมในเวทีการประชุมการปฏิบัติการ การประชุมหน่วยงานราชการระดับอำเภอ หรือการประชุมระดับจังหวัดเพื่อสร้างโอกาสได้แนะนำตนเองให้เป็นที่รู้จักกับผู้นำต่างพื้นที่ หรือหน่วยงานภาครัฐ/เอกชน/สถาบันการศึกษา เพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชน การอบรมทักษะการใช้เทคโนโลยีในการประสานงานเครือข่าย

6. ผู้นำชุมชนต้องสามารถสร้างผู้นำ/ตัวแทนรุ่นใหม่ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการพัฒนาชุมชนที่ต่อเนื่อง ผู้นำจึงต้องมีการวางแผนพัฒนาคนในชุมชนที่จะเป็นผู้นำรุ่นต่อไป ซึ่งการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ต้องมีการมอบอำนาจ การมอบหมายงานให้รับผิดชอบ รวมทั้งผู้นำต้องสร้างเป้าหมาย และความฝันในอนาคตของชุมชนร่วมกัน เพื่อจะสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ กล้าที่จะฝันและผู้นำต้องสนับสนุนให้ฝันของคนรุ่นใหม่เป็นจริงให้ได้ สืบเนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ มีข้อจำกัดในด้านการเข้าถึงข้อมูลในการทำวิจัย เพราะสถานการณ์แพร่ระบาดของโคโรนาไวรัส (COVID 19) ทำให้ กลุ่มตัวอย่างบางคน ให้ข้อมูลได้ไม่นานพอตามความคาดหวังของผู้วิจัย ตลอดจนข้อจำกัดอื่น ๆ เช่น บุคคลในครอบครัวของกลุ่มเป้าหมาย ต้องการป้องกันและลดความเสี่ยงในการติดเชื้อโคโรนาไวรัส ทำให้มีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงข้อมูล

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1.ควรชะลอการดำเนินการศึกษาวิจัยจนกว่าสถานการณ์จะคลี่คลาย หากจำเป็นต้องเริ่มดำเนินการวิจัย ให้ปฏิบัติตามมาตรการป้องกันเกี่ยวกับ COVID 19 หน่วยงานราชการอย่างเคร่งครัด

2.ปรับปรุงแบบการวิจัยให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ และความจำเป็นโดยให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยของกลุ่มเป้าหมายเป็นลำดับแรก อาจนำเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการศึกษาวิจัย เช่น ไลน์กลุ่ม โปรแกรมชุมชน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ชัชวาล อรรถศรีศุภกต. (2552). 11 บทบาทของผู้นำที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำที่ดี. [ออนไลน์], ค้นเมื่อ 17 เมษายน 2564, จาก: https://www.tpa.or.th/writer/read_this_book_topic.php?bookID=1355.

วราภรณ์ ศรีบุญ, ปิยพร แต่งสุวรรณ, พรชชา ภิรมย์ลา, วราภรณ์ พรหมบาล, สมฤทธิ์ อุดมโชคชัย

และอมรรัตน์ ไชยชาญยุทธ์. (2560). การมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชนในการจัดการภัยพิบัติ ตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 12(1), 47. [ออนไลน์], ค้นเมื่อ 24 เมษายน 2564 จาก: https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yrh_human/article/view/128467/96567.

ศรีพัชร์ ปันน้อย, สมหมาย แจ่มกระจ่าง และศรีวรรณ ยอดนิล. (2558). สังคมของชุมชนเขตพื้นที่สีเขียว อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*, 11(2), 154-165.

ศิริชัย ไตรสารศรี. (2539). การรับรู้บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชน: ศึกษากรณีคลองหลวง อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. *แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สอง (พ.ศ. 2510-2514)*[ออนไลน์], ค้นเมื่อ 24 เมษายน 2564 จาก: https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3777.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ราชกิจจานุเบกษา. *พระราชโองการ ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580)*. [ออนไลน์], ค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2564, จาก:

https://ratchakitcha2.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF.

อุมาพร กาญจนคลอด ธาณี จริยาปยุตต์เลิศ และสุพัตรา คงข้า. (2561). บทบาทผู้นำชุมชนต่อการจัดการภัยพิบัติของตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช. รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 1, 20 - 21 สิงหาคม 2561 ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา ฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 589-601.